

УДК 141, 200; 2–673.5

КУЛЬТУРА VS РЕЛІГІЯ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ. ПРАВДА ПРО УНІВЕРСАЛІЗАЦІЮ

П. Ю. Саух

ORCID 0000-0003-4366-2496

На основі філософського аналізу сучасних глобалізаційних процесів розкривається сутність реальних тенденцій культурного самовизначення і релігійної самобутності. У зв'язку з цим показано, що глобалізація культур і релігій постає найбільш проблематичною складовою глобалізаційних процесів. Доведено, що глобалізація як «стиснення світу» і перетворення планети у «єдине ціле», не може витіснити культурне та релігійне розмаїття. Культури і релігії – монадологічні, замкнуті, вони практично не універсалізуються. Для того, щоб уникнути об'єктивно обумовленої конфронтації, має працювати єдина формула «єдність світу та розмаїття культур і релігій». Однак успішність її вирішення залежить від того, наскільки гармонійно вибудовується баланс між полюсами цієї формули. Як свідчить практика, розв'язання формули «єдність світу та розмаїття культур і релігій» мультикультуралізмом, теорією «культурної глобалізації» або на основі ідеї глокалізації виявили свою неспроможність. Показано, що баланс між полюсами цієї формули можливий лише на основі життєдайного алгоритму «ацентризму», який заперечує побудову будь-яких центрів домінування (Землі – в космосі, людського роду – в живій і неживій природі, країн Заходу – у світовому співтоваристві, ісламу чи християнства – в релігійному світі тощо). Доведено, що світ утримується багатобарвністю. Розмаїття, а не уніфікація робить його цілісним. Відтак, як цілісне утворення він має діяти за принципом доповнювальності.

Ключові слова: глобалізація, культура, релігія, мультикультуралізм, «культурна глобалізація», глокалізація, уніфікація, «ацентризм», полікультурна освіта.

Вступ. Наприкінці ХХ століття багато хто із нас щиро вірив, що вікові надії на досягнення людством толерантної єдності та верховенства гуманізму починають збуватися. І ці надії пов'язувалися зі стрімкими процесами глобалізації. Але як виявилось згодом, глобалізаційні процеси мають не лише позитивні наслідки (зростання міжнародних зв'язків,

поширення нових технологій та єдиних стандартів життя, ідеї солідарної демократії і відповідальності тощо), а й негативні, які не мають простого рішення. Особливої гостроти у контексті цих процесів додає турбулентність реальних тенденцій культурного самовизначення і релігійної самотності. Тобто глобалізація культур і релігій постала найбільш проблематичною складовою культурної взаємодії.

Глобалізація як матеріалізація універсалізації світу, його гомогенізація, як з'ясувалося, не знімає, а загострює геополітичні протиріччя, національно-етнічну нетерпимість і міжнародні суперечності, протистояння культур і світових релігій. Й будемо відверті, ці дезінтегруючі сили та складні процеси міжкультурної взаємодії неспроможні подолати ані Організація Об'єднаних Націй, ані інші міжнародні організації, особливо коли справа доходить до глибинних мотивів й установок мас людей та їх об'єднань, що сформувалися історично. Корені усіх цих процесів лежать у глибинах культурно-ментальної несумісності, яку можна або загострювати, або знайти механізми її пом'якшення, а то й подолання. Іншого не дано. «Культури – монахологічні, замкнуті» (Кримський, 2011, с. 28). Кожна із них має свої цінності, моральні імперативи і психологію, які формувалися тисячоліттями. Глобалізація, як «стиснення світу» і перетворення планети на «єдине ціле», не може витіснити культурне та релігійне розмаїття: воно практично не універсалізується.

Але протистояти об'єктивним процесам глобалізації на цій основі, означало б приблизно ту логіку дій, за якої не будують громовідвід, а створюють товариство по боротьбі з блискавкою. Ці процеси вже незворотні, хоч би як комусь не хотілось расової, культурної чи релігійної «чистоти». Ми приречені у майбутньому жити у «єдиному домі», заклавши потужний фундамент міжкультурного та міжрелігійного спілкування. Для того, щоб це зробити та уникнути культурної та цивілізаційної конфронтації, мала б працювати єдина формула «єдність світу та розмаїття культур і релігій» (Saukh, 2016, с. 28). Однак успішність її вирішення багато в чому залежить від того, наскільки гармонійно формується баланс між полюсами цієї формули. Пошуками такого балансу вже декілька останніх десятиліть займаються відомі філософи, соціологи, культурологи, релігієзнавці, педагоги, політологи (Б. Барбер, Ж. Бодрияр, С. Гантінгтон, Н. Стівенсон, Ч. Тейлор та ін.) (Barber & Fihand, 1996; Бодрияр, 2006; Huntington, 1996; Stevenson, 1997; Тейлор, 2004). Результатом їх, як відомо, стала теорія мультикультуралізму, яка обґрунтовує ідеали культурного плюралізму, гармонійного співіснування різних культур, їх рівності та

однакового права на життя. Але реалізація теорії мультикультуралізму засобами політики на практиці викликала немало нових проблем. З'ясувалося, що формула «єдності світу та розмаїття культур і релігій», а відтак й задекларовані мультикультуралізмом стратегії, не мають простого технічного розв'язання і вимагають до себе підвищеної уваги та філософського, концептуального осмислення. На це особливу увагу звертають не лише зарубіжні вчені Б. Барбер, Е. Гутман, В. Макбрайд, Р. Робертсон, С. Рокфелер, представники Римського клубу, а й вітчизняні філософи й культурологи В. Кремень, С. Кримський, В. Малахов, В. Межуєв, М. Попович, В. Ткаченко та багато інших (Barber & Fihand, 1996; Тейлор, 2004; Von Weircecker & Wijkman, 2018; Макбрайд, 2011; Кримський, 2011; Малахов, 2011; Межуєв, 2011; Ткаченко, 2011). Тому метою статті є філософсько-концептуальне осмислення демаркації меж впливу культури і релігії в добу глобалізації, на основі якого обґрунтовується неспроможність ідеї універсалізації культурного і релігійного розмаїття світу.

*«Ти багато бачив, але не помічав,
Вуха були відкриті, але не чув»
(Іс. 40:20)*

Оптимізм теорії мультикультуралізму й практична неспроможність проекту

Інтелектуальна сліпота не лише гірка доля нашого часу. Її винятковість – у відвертому нехтуванні мудрістю. Зробити сліпого зрячим простіше, ніж зрячого видючим (Ін. 9:1 – 41). Наша ситуація значно складніша, зрячі знають, що вони сліпі.

Визнати культурне розмаїття та право кожної національної чи культурної (субкультурної) спільноти на культурне самовизначення – це лише півсправи. Для того, щоб теорія мультикультуралізму мала практичний сенс, важливо, щоб різні культури мали можливість брати участь в усіх сучасних світових процесах, а для цього вони мають посідати рівноправні позиції принаймні в основних життєтворчих імперативах. Адже незважаючи на те, що різні культури мають далеко неоднакові можливості за впливом, кожна із них не бажає, щоб її просто терпіли. Будь-яка культура розглядає свої базові цінності як універсальні (якщо вона перестане це робити, то просто зникне як самостійна культура!). Вона хоче, щоб з нею рахувалися. Толерантність – це, звичайно, цінність, але цінність проміжна. Ніхто не бажав би, щоб його суто «толерували», лише терпіли. Культурна самобутність зазвичай прагне більшого: поваги, довіри,

симпатії, розуміння. Адже, що означає терпіти? Терпіти – означає миритися з «Іншим», «не моїм», тобто зносити те, що мені так чи інакше не до вподоби. А з якою метою, це – інша справа. Між іншим, віротерпимість, яка постала як результат тривалих середньовічних релігійних воєн, будувалася саме на цьому. Людина терпляче (без спроб насильства – і цим віротерпимість фактично вичерпується), співіснуючи з представником іншої конфесії розмірковує: ясна річ, він не має рації, але Бог усе бачить, нехай живе як живе.

Однак сьогодні інший світ й подібна толерантність вже не сприймається як достатня умова гармонізації добросусідських відносин. Культурно «Інше» надто глибоко проникає в життя сучасної людини й надто багато вимагає від неї. Тому спроба подати культурну терпимість як достатню підставу гармонійної взаємодії різних культур може призводити або до «сірої одноманітності», або до прямих зіткнень і конфліктів.

Ось чому, коли розпочався процес переходу від добрих намірів ідеологів мультикультуралізму (співіснування культур) до їх практичної реалізації (взаємодії культур), виникла реальна небезпека втрати самобутності культур, яка стала причиною потужного альтернативного руху – їх локалізації (Саух, 2012, с. 135). Відомий англійський соціолог Р. Робертсон навіть намагався обґрунтувати ідею так званої *глокалізації*, яка заперечує можливість повного подолання у світі культурної різноманітності. Не випадково, критики мультикультуралізму, звернувши увагу на його обмеженість і конфліктогенність, охрестили цей проект «новим типом модернізованого расизму» та методом «геттоїзації» етнічних громад (Ч. Тейлор, В. Лекторський). Така критика, справді, має реальні підстави. Мультикультурне середовище – зовсім не є простором свободи, а «культуротерпіння» на практиці виливається у відверту асиміляцію. Неоліберальний «плюралістичний» мультикультуралізм практично створює оманливу картину гармонійної розмаїтості, яка не має нічого спільного з реальністю, не враховує придушення й нерівності, які, як і раніше, визначають культурну ситуацію в світі (Карабаев, 2005, с. 185). Мабуть тому реалізація мультикультурного проекту в політиці багатьох країн світу, багаточисельні рекомендації й директиви міжнародних організацій (у тому числі Ради Європи) щодо його практичного втілення особливого успіху не мають. Показовою у цьому відношенні є позиція канцлера Німеччини Ангели Меркель, яка ще в 2010 році визнала повний провал побудувати мультикультурне суспільство в країні й закликала не мати більше ілюзій про перспективу культурної самостійності іммігрантів (Ткаченко, 2011, с. 4). Між іншим, цю позицію ставлення до

мультикультуралізму беззастережно підтримують більшість лідерів провідних європейських держав, зокрема Франції та Великобританії. Навіть у Швейцарії, яку з повним правом можна було б вважати позитивним прикладом політики мультикультуралізму, що спрямована на формування єдиної політичної нації із місцевих етнокультурних спільнот, не все так просто, як здається на перший погляд. Адже тут поряд із «внутрішнім мультикультуралізмом» існує жорстка законодавча політика стримування мультикультуралізму іммігрантського походження. Уряд Швейцарії небезпідставно вважає, що імміграція може зламати крихку рівновагу, яка склалася в країні між етнолінгвістичними групами, розчинити швейцарську ідентичність та нівелювати унікальну конфігурацію національної культури.

У зв'язку з цим виникає низка питань. А чи може в цій ситуації бути альтернатива мультикультуралізму? Чи передбачає проект «єдності світу» монокультурне, моноконфесійне суспільство й чи не є він утопічним, зосередивши в собі явні й латентні конфлікти, ворожнечу, ненависть, нетерпимість, расизм, ксенофобію, тобто все те, що засуджено демократичною світовою спільнотою? Для того, щоб дати відповідь на них, потрібно звернути увагу на реалії сучасного полікультурного світу з позицій постмодерної системи координат, яка передбачає єдине, уніфіковане культурне поле. Глобалізація «...заперечує не вже наявні й давно визрілі національні культури, а можливість подальшого розвитку культури у суто національній формі» (Межуєв, 2011, с. 98). Можливо, є підстави гармонізувати полюси формули «єдність світу та розмаїття культур», спираючись на ідею «культурної глобалізації», що ґрунтується на алгоритмі «глокалізації» Р. Робертсона? Адже глокалізація, на його думку, фіксує два взаємопов'язані процеси глобалізованої епохи: гомогенізацію та гетерогенізацію. За своїм смислом глокалізація спрямована проти тих концепцій глобалізації, які ґрунтуються на теорії становлення уніфікованої системи транснаціональних зв'язків і виключають будь-які несхожості та відмінності. Іншими словами, Р. Робертсон розглядає глобалізацію як таку, котра не придушує, не нівелює культурне різноманіття, а зберігає й навіть актуалізує культурну локалізацію, але здійснює це не за національними, а за іншими різноманітними ознаками. Тобто культурна ідентичність в глобалізовану епоху має будуватися не на обов'язкових приписах, що регламентують життя людини в тій чи іншій спільноті (етнонаціональній, конфесійній), а на її вільному виборі, який не порушує при цьому свободи вибору інших. Ніби й заперечень не мало б бути, якби не релігійний фактор. Адже тут це означає, що людина може за своїм власним

уподобанням обирати й релігію, що суперечить матриці будь-якої традиційної релігії, для якої пріоритетними є інтереси общини віруючих. Глобалізація, «вириваючи» людину із контексту «своєї» общини, консолідує людей на вищому планетарному рівні. За такої моделі людина втрачає інтерес до власної, більш вузької релігійної ідентичності. Відтак, виникає реальна загроза руйнування гомогенного конфесійного середовища, а національно-культурна традиція, у свою чергу, втрачає захисну оболонку в образі «сакральної святості».

Глобалізація загалом не протистоїть релігійній вірі. Проблеми виникають при накладанні глобалізаційної матриці на релігійну. Причиною цього є антагоністичні світоглядні системи релігії і глобалізації. В основі останньої лежить лібералізм, який практикує релігію за принципом «шведського стола» – беру, що смакує. Тут «ринок» релігійних символів набуває такого характеру, де людина вільна у виборі будь-якого компоненту з тієї чи іншої релігійної практики, має своє тлумачення розлучення, абортів, гомосексуалізму тощо. Лібералізм продукує плюралізм думок і розуміння ортодоксальних принципів, що руйнує сакральність релігійних догматів та текстів, з чим релігія змиритися не може. Важко не погодитися в цьому контексті з думкою відомого американського політолога Самюеля Гантінгтона, який застерігає, що можна бути напівфранцузом чи напівалжирцем, але неможливо бути напівкатоликом чи напівмусульманином (Huntington, 1996, с. 48). Роль релігії в глобальній політиці набагато ширша, аніж участь тих чи інших релігійних інституцій у політичному процесі, ескалації або врегулюванні конфліктів в різних точках земної кулі. Релігія причетна до фінальних проблем і граничних значень і її вплив на глобальну політику визначається саме цим фактором. Вона наділяє людські спільноти могутнім символізмом, а також вибудовує між ними кордони, які виявляються неприступними для взаємопроникнення.

Тобто цілі глобалізації та релігії ніби й збігаються, а шляхи щодо їх досягнення – різні. Будь-яка релігія будується на тому, що лише вона здатна зробити не лише сліпого зрячим, а й зрячого видючим. Лише вона здатна підібрати ключі до ідеально облаштованого суспільства, володіє досконалістю у сфері відношення людини з Богом. Усі релігії налаштовані на проповідництво, яке, на їх переконання, має увінчатися глобальним тріумфом. Вибудовуючи особливі відношення з глобалізацією, зберігаючи свій зміст та формуючись під впливом глобалізації, релігія практично пропонує свій власний проект перебудови світу, який можна визначити як «альтернативну глобалізацію». Цей проект у релігіях різних країн має свою

специфіку: від агресивного супротиву глобалізації (іслам, індуїзм, православ'я), адаптації та секуляризації (протестантизм, католицизм) до трансформації традиційної релігійності у бік прийняття глобальних норм і цінностей (буддизм).

Незважаючи на те, що глобалізаційні процеси не зачепили повною мірою культурно-релігійну сферу й не детермінують відвертої глобальної культурної та релігійної конвергенції, але вже зробили «зустріч» релігій і культур незворотною. Хоча, принаймні сьогодні, й не спостерігається серйозних спроб світового масштабу знайти спільну для всього людства «глобальну релігію», проте нові «релігійні культури» час від часу з'являються. До них цілком правомірно можна віднести Віру Багаї, яка зібравши мільйони послідовників у всьому світі, постає моделлю «Нового Світового порядку» і об'єднання людства в єдину глобальну сім'ю. На статус сучасної мегарелігії претендує також «Нью Ейдж» (релігія «Нової ери» або «Нової доби»), яка являє собою різнобарвне, аморфне, по суті окультне і неоязичницьке утворення. Основою доктрини багаточисельних розрізнених груп і організацій «Нью Ейдж» виступають ідеї циклічності природи, реінкарнації, еволюції людини в Божество, рівності чоловічої і жіночої статі, всесвітнього глобального порядку, синкретизму (єдності усіх релігій), уніфікації розмаїття культур і традицій. «Спокійне», споглядальне відношення суспільства до подібних глобалізаційних проєктів спричиняє жорстку реакцію традиційних релігій. Планета стає свідком мало не повсюдного «повстання» релігій, які проявляють нетерпимість не лише до таких неорелігій, а й в площині ліберальної трансформації традиційного релігійного поля. Проєкти «схрещення» й асиміляції культурних і релігійних особливостей зумовлюють відповідну войовничу реакцію, що проявляється в зростанні фундаменталістських настроїв в їх крайньому прояві – тероризмі. Яскравим прикладом дифузії політики і релігії стали трагічні події в Нью-Йорку (2001), Парижі (2016), Новій Зеландії (2019) та в багатьох інших містах та країнах. З одного боку, ми є свідками реакції ісламських терористів на глобалізаційні процеси в формі «вестернізації», а з другого, – глобалістський механізм приструнити динамічну і впливову світову релігію шляхом коврових бомбардувань мусульманських країн та їх міжнародної ізоляції. Безперечно, це шлях глухого кута, який лише штовхає до нових войовничих імпульсів і зміцнює вплив ісламу в публічному антиглобалістському дискурсі. Історія людства давно засвідчила, що застосування сили у вирішенні релігійних питань – надзвичайно небезпечна справа, не стільки щодо тих, на кого вона спрямована, скільки для тих, хто її застосовує. Вже так склалося, що лише

Йдеться про релігію у публічному дискурсі, неодмінно акцентується на конфліктах і протистояннях. Якщо проаналізувати сучасні енциклопедії та словники, то легко переконатися, що про релігію і мир згадується в них приблизно вп'ятеро рідше, ніж про релігію та війну. Й це не дивлячись на те, що слово мир, наприклад, у Біблії, вживається 119 разів, а війна – лише 10 разів. Навіть якщо додати до цього похідні – «воювати», «войовничий» тощо, все одно мир (у душі, між людьми, у світі) – переважає. Конфліктність, войовничість релігії, як свідчить історичний досвід, завжди обумовлений політичною або геополітичною складовою. В цьому контексті глобалізація, руйнуючи політичні й економічні бар'єри, дає поштовх рухам, спрямованим на підтвердження ідентичностей і самовизначення. Вона не лише не скасовує демаркаційних меж культур і релігій, а й зміцнює їх, провокуючи протистояння й конфлікти. В сучасних умовах жодна національна культура чи конфесія не має претендувати на виняткову роль у світі. Гострі геополітичні й соціальні проблеми повинні вирішуватися не шляхом силових методів, а шляхом рівноправного діалогу, який вимагає від кожної зі сторін визнання права на існування і рівноцінність іншої світоглядної системи, взаємної поваги поглядів і позицій один одного. Зрозуміло, що для глобального світу лише діалогу культур і релігій недостатньо, потрібен глобальний етос, який продукував би цінності загальнолюдської культури, реально визнані людьми різних націй, культур і релігій.

*«Якщо хто скаже: «Я люблю Бога»,
а брата свого ненавидить,
той говорить неправду.
Бо хто не любить брата свого,
якого бачить, як може любити Бога,
Котрого не бачить?»
(Перше послання Іоанна, 4:20)*

Єдність світу для розмаїття культур і релігій: баланс між полюсами

Що означатиме поглиблення процесів глобалізації для майбутнього культури і релігій? Важко передбачити. Однозначним є лише те, що поглиблення глобалізації й у подальшому обумовлюватиме протистояння двох центральних тенденцій цього процесу: взаємопроникнення елементів різних культур і релігій (своєрідна конвергенція) й жорсткий спротив уніфікації та «запозичення», що супроводжуватиметься зростанням культурних консервативних рухів і релігійного фундаменталізму. Тут існує

лише один вихід. Баланс між полюсами формули «єдність світу та розмаїття культур і релігій» можливий лише на основі *життєдайного алгоритму «ацентризму»*, який заперечує побудову *будь-яких центрів домінування* (Землі – в космосі, людського роду – в живій і неживій природі, країн Заходу – у світовому співтоваристві, ісламу чи християнства – в релігійному світі тощо). Незважаючи на те, що ані суспільство, ані церква достеменно не мають конкретних відповідей на виклики глобалізованої епохи, однак (і в суспільстві, і в релігійних колах різних конфесій) вже існує тверде переконання, що одним із основних підходів до вирішення культурної та конфесійної взаємодії є *новий імператив ненасилля*, рівноправного діалогу і солідарної демократії. А це означає, що в суспільстві зміцнюється усвідомлення руйнівної *сили домінування*, яка, на жаль, ще визначає сучасний вектор розвитку соціальних та геополітичних систем. Адаптація до глобальних змін можлива лише на основі формування нового світогляду, який має ґрунтуватися на принципах глобальної етики і глобальної відповідальності людини. Думай глобально, дій локально. Нобелівський лауреат миру Далай-лама XIV справедливо зазначає, що більшість сучасних проблем викликані винятково помилками людини і можуть бути розв'язані лише зусиллями самих людей. «Ми зобов'язані пам'ятати, що різні релігії, ідеології і політичні системи світу існують для того, щоб люди могли бути щасливими. Ми не повинні забувати цю основоположну ціль і ніколи не повинні ставити засоби вище мети: завжди слід зберігати пріоритет людськості над матеріальними інтересами та ідеологією» (Далай-лама, 2009, с. 15).

Висновки. Цінності усіх культур, релігій та ідеологій, за великим рахунком, відносні. Не відносним є лише цінність самого життя (Саух, 2013, с. 27). Лише по відношенню до цієї фундаментальної цінності вони знаходять свою валідність для кожної конкретної особистості, лише з її допомогою вони можуть прийматися й переживатися нею. Розмаїття релігій, культур, способів життя – природний стан людства, який свідчить про його *здоров'я*. Світ утримується багатобарвністю. Розмаїття, а не уніфікація, робить світ цілісним. Якщо керуватися цим імперативом, то проблема розмаїття культур, цінностей і норм, релігій та ідеологій постає не у світлі неминучих конфліктів, а як цілісне утворення, що функціонує за *принципом доповнювальності*. Відтак, проблема рівноправного діалогу і взаємоповаги, а звідси, ненасильства, справедливості і взаєморозуміння лише наближає до реалізації важливої мети будь-якої культури, релігії, ідеології – блага, яке має бути людським, життєдайним, сумісним з життям і

необхідним для нього. В цьому дискурсі ховається глобальний контекст побудови сучасних освітніх стратегій, пов'язаних з новою моделлю полікультурної освіти, яка має постати на основі антрополого-культурологічної матриці. Архітектоніка полікультурної освіти має бути спрямованою на людину і орієнтованою на культуру, бути культурологічною. Її мета – людина, яка пізнає і творить власний культурний світ на основі політики «рівного визнання» шляхом діалогічного спілкування із внутрішнім та зовнішнім культурним й релігійним середовищем.

Література

1. Barber B., Fihand V. S. *MS Word : how Globalism and Tribalism are Reshaping the World*. New York : Ballantine, 1996. 432 p.
2. Huntington S. *The Clas of Civilizations and the Remarking of World Order*. New York : Simon and Schuster, 1996.
3. Von Weircecker E., Wijkman A. *Come on! Capitalism, Short-termism, Population and Destruction of the Planet*. Springer, 2018. 220 p.
4. Saukh P. *Architectonics and methodological strategies of multicultural education. Z teorii i praktykibadanmiedzykulturowych. Dylematymetodologiczne*. Torun. 2016. P. 190.
5. Stevenson N. *Globalization, national cultures and cultural citizenship. «Sociol. quart.»*, Berkeley (Cal.), 1997. *Vol. 38, № 1*.
6. Бодриар Ж. *Общество потребления. Его мифы и структуры*. Москва : Культурная революция, Республика. 2006. 269 с.
7. *Глобализация и мультикультурализм : монография / отв. ред. Карабаев Н. С.* Москва : Изд-во РУДН, 2005. 331 с.
8. *Далай-лама XIV. Буддизм Тибета*. Москва, 2009. 104 с.
9. *Кримський С. Б. Ефект високого неба. Сила м'якого знака, або Повернення Руської правди / за ред. Л. Івшиної*. Київ : Вид-во ПрАТ «Українська прес-група». 2011.
10. *Макбрайд В. Викладання соціальної та політично філософії з точки зору західної і незахідної перспектив. Філософія освіти. 2011. № 1–2.*
11. *Малахов В. Національна держава, національна культура і культурний суверенітет. Філософська думка. 2011. № 4.*
12. *Межуев В. Діалог як спосіб міжкультурного спілкування в сучасному світі. Філософська думка. 2011. № 4.*
13. *Мец И. Б. Будущее христианства: по ту сторону буржуазной религии. Вопросы философии. 1990. № 9.*
14. *Саух П. Ю. Сучасна освіта. Портрет без прикрас : монографія*. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 382 с.
15. *Саух П. Ю. Сучасні виклики глобалізованої епохи: суспільство і церква у пошуках відповідей. Україна і Ватикан: до і після Ватиканського собору / за*

- ред. проф. А. Колодного, Л. Филипович, П. Яроцького. Київ : УАР, 2013. – 503 с.
16. Тейлор Чарльз. Мультикультуралізм : «Політика визнання». Київ : Альтерпрес. 2004. 172 с.
17. Ткаченко В. Криза мультикультуралізму й проблеми єдиного освітнього поля. *День*. 2011. № 126 від 21 липня 2011.

References

1. Barber, B. & Fihand, V. S. (1996). *MS Word: how Globalism and Tribalism are Reshaping the World*. New York: Ballantine (eng).
2. Huntington, S. (1996). *The Clas of Civilizations and the Remarking of World Order*. New York: Simon and Schuster (eng).
3. Von Weircecker, E., & Wijkman, A. (2018). *Come on! Capitalism, Short-termism, Population and Destruction of the Planet*. Springer (eng).
4. Saukh, P. (2016). Architectonics and methodological strategies of multicultural education. *Z teorii i praktyki badanmiedzykulturowych. Dylematymetodologiczne*. – Torun (eng).
5. Stevenson, N. (1997). Globalization, national cultures and cultural citizenship. *"Sociol. quart."*, Vol. 38, # 1. Berkeley (Cal.) (eng).
6. Bodryar, Zh. (2006). *Obshchestvo potrebleniya. Eho mify i struktury [Consumer society. Myths and structures]*. Moscow: Kulturnaia revoliutsiya, Respublyka (rus).
7. Karabaev, N. S. (Eds.). (2005). *Hlobalyzatsiya i multykulturalyzm: monografya [Globalization and multiculturalism: monograph]*. Moscow: VTD "RUDN" (rus).
8. *Dalai-lama XIV. Buddyzm Tybeta [Dalai Lama XIV. Buddhism of Tibet]*. (2009). Moscow (rus).
9. Krymskiy, S. B. (2011). Efekt vysokoho neba [High sky effect]. *Syla miakoho znaka, abo Povernennia Ruskoj pravdy – The power of a soft sign, or the Return of the Ruthenian Truth*. L. Ivshyna (Ed.). Kyiv: VTD "Ukrainian press group" (ukr).
10. Makbraid, V. (2011). Vykladannia sotsialnoi ta politychno filosofii z tochyky zoru zakhidnoi i nezakhidnoi perspektyv [Teaching social and political philosophy in terms of Western and non-Western perspectives]. *Filosofiiia osvity – Philosophy of Education*, #1-2 (ukr).
11. Malakhov, V. (2011). Natsionalna derzhava, natsionalna kultura i kulturnyi suverenitet [National state, national culture and cultural sovereignty]. *Filosofska dumka – Philosophical thought*, # 4 (ukr).
12. Mezhuiev, V. (2011). Dialoh yak sposib mizhkulturnoho spilkuвання v suchasnomu sviti [Dialogue as a way of intercultural communication in the modern world]. *Filosofska dumka – Philosophical thought*, # 4 (ukr).
13. Mets, I. B. (1990). Budushchee khrystyanstva: po tu storonu burzhuaaznoi relyhyy [The future of Christianity: beyond the bourgeois religion]. *Voprosy filosofii – Questions of philosophy*, # 9 (rus).

14. Saukh, P. Y. (2012). *Suchasna osvita. Portret bez prykras: monohrafiia [Modern education. Portrait without decoration: monograph]*. Zhytomyr: VTD "Zhytomyr Ivan Franko State University" (ukr).
15. Saukh, P. Y. (2013). Suchasni vyklyky hlobalizovanoi epokhy: suspilstvo i tserkva u poshukakh vidpovidei [Modern challenges of the globalized era: society and church in search of answers]. *Ukraina i Vatykan: do i pislia Vatykanskooho soboru – Ukraine and the Vatican: before and after the Vatican Council*. Prof. A. Kolodnyi, L. Fylypovych, P. Iarotskyi (Ed.) Kyiv: VTD "UAR" (ukr).
16. Tейlor, Charlz (2004). *Multykulturalizm: "Polityka vyznannia". [Multiculturalism: "Recognition Policy"]*. Kyiv: VTD "AlterPres" (ukr).
17. Tkachenko V. (2011). Kryza multykulturalizmu y problemy yedynoho osvithnoho polia [The crisis of multiculturalism and the problems of a single educational field]. *Den – Day*, # 126 from July 21, 2011.

КУЛЬТУРА VS РЕЛИГИЯ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ. ПРАВДА ОБ УНИВЕРСАЛИЗАЦИИ

П. Ю. Саух

На основании философского анализа современных глобализационных процессов раскрывается сущность реальных тенденций культурного самоопределения и религиозной самобытности. В связи с этим показано, что глобализация культур и религий предстает наиболее проблематичной составляющей глобализационных процессов. Доказано, что глобализация как «сжатие мира» и превращение планеты в «единое целое» не может вытеснить культурное и религиозное разнообразие. Культуры и религии – монадологические, замкнутые, они практически не универсализируются. Для того, чтобы избежать объективно обусловленной конфронтации, должна работать единственная формула «единство мира и разнообразие культур и религий». Однако успешность ее решения зависит от того, насколько гармонически выстраивается баланс между полюсами этой формулы. Как свидетельствует практика, решение формулы «единство мира и разнообразие культур и религий» мультикультурализмом, теорией «культурной глобализации» или на основании идеи глокализации оказались несостоятельными. Показано, что баланс между полюсами этой формулы возможен исключительно на основании животворного алгоритма «ацентризма», который отрицает возведение каких-либо центров доминирования (Земли – в космосе, человеческого рода – в живой и неживой природе, стран Запада – в мировом сообществе, ислама или христианства – в религиозном мире и т. д.). Доказано, что мир удерживается многоцветностью. Разнообразие, а не унификация делает его целостным. И как целостное образование он должен функционировать по принципу дополнительности.

Ключевые слова: глобализация, культура, религия, мультикультурализм, «культурная глобализация», глокализация, унификация, «ацентризм», поликультурное образование.

**CULTURE VS RELIGION ON THE AGE OF GLOBALIZATION.
THE UNIVERSALIZATION TRUTH****P. Y. Saukh**

On the basis of the philosophical analysis of modern globalization processes, the essence of real trends of cultural self-determination and religious identity is revealed. It has been proved that globalization as a "compression of the world" and the transformation of the planet into a "whole" cannot supplant cultural and religious diversity. Cultures and religions are monadal, closed, they are practically non-universalized. In order to avoid an objectively determined confrontation, the unified formula of "unity of the world and the diversity of cultures and religions" should work. However, the success of its solution depends on how harmoniously the balance between the poles of this formula is built. Practice shows that solving the formula "unity of the world and the diversity of cultures and religions" by multiculturalism, the theory of "cultural globalization" or on the basis of the idea of globalization has proved to be a failure. It is shown that the balance between the poles of this formula is possible only on the basis of a viable algorithm of "accentrism", which denies the construction of any centres of dominance (the Earth – in space, the human race – in living and non-living nature, the West – in the world community, Islam or Christianity – in the religious world, etc.). It is proved that the world is held in polychrome. Diversity, not unification, makes it integral. Therefore, as an integral entity, it should act on the principle of complementarity.

Key words: *Globalization, culture, religion, multiculturalism, "cultural globalization", glocalization, unification, "accentrism", poly-cultural education.*

Саух Петро Юрійович – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАПН України, академік-секретар Відділення вищої освіти НАПН України (Київ, Україна). E-mail: ukr_filosof@ukr.net

Saukh Petro Yuriyovych – Doctor of Science (Dr. Hab) in Philosophy, Professor, Corresponding Member of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Academician-secretary of Department of Higher Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine). E-mail: ukr_filosof@ukr.net